

KNIHA PRVNÍ

PŘEDMĚT A POVAHA ETIKY. BLAŽENOST. ROZTRÍDĚNÍ ČTNOSTÍ

1. Stupnice účelů. Nejvyšší dobro

Každé umění a každá věda,* podobně i praktické jednání* 1094^a
a záměr směřuje, jak se zdá, k nějakému dobru; proto bylo
správně vyjádřeno, že dobro jest to, k čemu všechno směřuje.*
Zdá se však, že jest jakýsi rozdíl v účelech; neboť účelem jsou 5
jednak činnosti samy, jednak vedle nich | nějaká díla. Kde pak
jsou nějaké účely vedle jednání, tam jsou přirozeně díla lepší
než činnosti.

Poněvadž jest mnoho různých činností, umění a věd, jest
také mnoho účelů a cílů; cílem lékařství jest zajisté zdraví,
loďářství loď, vojevůdcovství vítězství, hospodářství bohatství. 10
Avšak | všechny takové činnosti jsou podřízeny jedné nějaké
schopnosti, jako zhotovování uzd a všech jiných jezdeckých
postrojů jest podřízeno jezdeckví; toto pak a celá válečná čin-
nost jest podřízena vojevůdcovství, a tak týmž způsobem jiné 15
činnosti jsou podřízeny jiným. Ve všech však účely nadříze-
ných | zasluhují přednosti před těmi podřízenými. Neboť pro
ony si žádáme i těchto. Není v tom však žádného rozdílu, zda

činnosti samy jsou účelem konání, či vedle nich ještě něco jiného, jak tomu jest v uvedených oborech.

Jestliže tedy jest nějaký cíl našich úkolů, jež chceme pro něj sám a ostatní věci pro něj, a ne všeho si žádáme pro něco jiného – neboť tak bychom postupovali do nekonečna* | a každé žádání by bylo prázdne a marné –, jest zjevno, že toto bude dobro a nejvyšší dobro. Zdaž tedy i pro život poznání jeho nemá velkou důležitost a zdaž jako střelci, kteří mají jistý cíl, nedosáhneme spíše toho, čeho jest potřebí? Je-li však | tomu tak, musíme se pokusit alespoň v obryse vystihnout,* co toto dobro jest dle své podstaty a ke které nauce neb schopnosti náleží.

Náleží patrně k nauce nejváženější a nejvyšší. Takovou se pak jeví nauka politická; neboť tato určuje, které nauky mají být v obcích | a kterým každý jednotlivce se má učit a pokud. Vidíme, že jsou jí podřízeny i schopnosti, kterých si nejvíce vážíme, jako vojevůdcovství, hospodářství a řečnictví. Poněvadž tedy nauka politická užívá ostatních praktických nauk | a ještě ustanovuje, co máme konat a čeho se varovat, zajisté účel její zahrnuje v sobě účely nauk ostatních, takže toto asi je vlastní lidské dobro. Neboť i jestliže toto jest i pro jednotlivce i pro obec totéž, přece je patrně dobro obce něco většího a dokonalejšího, i když jde o jeho nabytí, i když o jeho zachování; vždyť milé jest dosáhnout dobra i pro | jednotlivce, krásnější však a ve větší míře božské dosíci ho pro národ a obec. K tomu směřuje právě tato nauka, jež jest jakýsi druh nauky o obci.*

Tato slova by stačila, kdyby se tím věc osvětlila alespoň podle dané látky. Neboť nelze vyhledávat stejné přesnosti ve všech oborech rozumových, zrovna jako to není možné v pracích řemeslných. Avšak krásné a spravedlivé věci, | o nichž zkoumá politická nauka, obsahují tolik rozdílu a nejistot, že se zdá, že se zakládají jedině na zákonu, ale ne na přirozenosti. Zrovna taková nejistota jest i ve věcech dobrých, protože mno-

ha lidem vzházejí z nich škody; vždyť již leckterý člověk vzal za své pro bohatství, jiní zase pro svou vznětlivost. Musíme se tedy tam, | kde se mluví o takových věcech a kde se z takových věcí činí závěry, spokojit s tím, že pravdu vyjádříme jen zhruba v obryse. Rovněž tam, kde se mluví o věcech, které se berou jen celkem, a z takových věcí se činí závěry, sestrojíme ty závěry také takové. Týmž způsobem jest třeba přijímat každý jednotlivý výrok; neboť vzdělanci přísluší hledat v každém | oboru pouze tolik přesnosti, kolik povaha věci připouští; jest to tak, jako přisvědčovat matematikovi, který by mluvil pro řečnický účinek, a žádat přesných důkazů po řečnících.

Každý člověk soudí správně o tom, co ví, a toho jest dobrým soudcem. O | jednotlivé věci tedy nejlépe soudí vzdělaný odborník, obecně pak nejlépe soudí ten, kdo jest vzdělán ve všem. Proto se mladík nehodí za posluchače o nauce politické;* nemá totiž ještě zkušenosti v životních činnostech; avšak úvahy od nich vycházejí a jich se týkají. Kromě toho, podléhá je ještě dojmům, | bude poslouchat nadarmo a bez prospěchu, ježto účelem není pouhé vědění, nýbrž činnost. A není žádného rozdílu mezi člověkem mladým věkem a člověkem, který jest nezralý povahou; neboť nedostatek u něho nezáleží v čase, nýbrž v tom, že žije podle dojmů a honí se za vším. Takovým lidem jest zajisté vědění neprospěšné právě tak, jako neprospívá lidem nezdrženlivým; | těm však, kteří své žádosti zařizují podle úsudku rozumu a dle toho jednají, vědění o těchto věcech bude asi velmi prospěšné.

2. Nejvyšším dobrem je blaženost

Tolik budiž úvodem poznamenáno i o posluchači, i o tom, jak si tu třeba počínat, i o tom, jaký úkol si vytyčujeme; ježto každé vědění a záměrná | volba touží po nějakém dobru, promluvme opět o podstatě účelu, k němuž dle našeho sou-

du směřuje nauka politická, a které dobro ze všech vykonatelných dober* jest nejvyšší. Téměř většina lidí se shoduje ve jméně, jež mu dávají; i obecné množství i vzdělanci totiž nazývají je blažeností* a myslí, že být blažen jest totéž, jako
 20 dobře žít, dobře jednat | a dobře se mít.* Avšak v odpovědi na otázku, co jest blaženost, jaká jest její podstata, jsou v nesná-
 zích a nestejně se o tom vyjadřuje obecné množství a mužo-
 vé moudří. Neboť jedni jmenují něco zřejmého a zjevného,
 například rozkoš nebo bohatství nebo čest, druzí zase ně-
 25 co jiného, ba často i tentýž člověk uvádí pokaždé něco jiné-
 ho – je-li nemocen, jmenuje zdraví, je-li chud, | bohatství –,
 ti však, kteří jsou si vědomi nevědomosti, obdivují se lidem,
 kteří povídají cosi velkého a něco, co přesahuje jejich chá-
 pavost. Někteří lidé se pak domnívají, že mimo tato mnohá
 30 dobra jest nějaké jiné dobro o sobě,* které jest i všem oněm
 příčinou, že jsou dobrá.

Bylo by snad zbytečné vyšetřovat všechna tato mínění,
 35 postačí, přihlédneme-li pouze k těm, která jsou nejvíce | roz-
 šířena anebo se zdají mít nějaký důvod.

Nezapomínejme, že jest rozdíl mezi úvahou, která vychází
 od počátků, a úvahou, která k počátkům vede. Správně již Pla-
 1095^b tón byl v nejistotě a zkoumal, zda cesta vychází od počátků,* či
 k počátkům vede, zrovna tak jako | v závodišti dráha vede od
 soudců k cíli, anebo nazpět. Musíme tedy počít od toho, co jest
 známé, a to jest dvojí: něco jest známé jednak nám, jednak jest
 známé prostě.* My tudíž musíme asi počít od toho, co nám jest
 5 známé. Proto jest třeba, aby si v mravech krásně vedl ten, kdo
 chce s dostatečným prospěchem poslouchat | o věcech krás-
 ných a spravedlivých a vůbec o politických. Neboť počátkem
 jest skutečnost; a bude-li tato dostatečně vysvítat, nikterak již
 nebude potřebí důvodů. Takový člověk počátky buď má, ane-
 10 bo je snadno pochopí. Ten však, komu se ničeho z obou nedo-
 stává, poslyš slova Hésiodova:*

*Nejlepší jistě je ten, kdo myslí svou dovede chápat, 10
 co může přijíti potom a na konec dopadnout lépe.
 Výborný také je ten, kdo radám uvěří správným.
 Kdo nemá rozumu sám, ni druhého poslechnout nechce,
 dobrou se řídit radou – je bez ceny takový člověk.*

3. Různé názory o blaženosti

Nyní promluvmé o tom, od čeho jsme se odchýlili. | Množství 15
 a nevdělanci se ne bezdůvodně domnívají, vycházejíce mys-
 lím ze života, že dobro a blaženost jest v rozkoši, proto si také
 libují v životě požívačném. Neboť jsou tři nejvíce vynikají-
 cí způsoby života: ten, o němž jsme se právě zmínili, potom
 20 politický a třetí rozjímavý.* Obecné množství se tudíž | jeví
 docela otrockým, poněvadž volí život dobytčat;* a toto dochá-
 zí povšimnutí, ježto mnozí mezi mocnými strádají podobnými
 náruživostmi jako Sardanapallos.

Vzdělanci pak a lidé prakticky činní volí čest; neboť to jest
 snad účel života politického. Jeví se však příliš povrchním pro
 25 to, co hledáme; neboť se zdá, že | čest jest více v lidech poctí-
 vajících než v člověku poctěném, tušíme však, že dobro jest
 něco člověku vlastního a neodňatelného. Dále myslím touží
 po cti, aby sebe sami přesvědčili, že jsou dobří; vynasnažují
 se totiž, aby byli ctěni od rozvázných lidí a od těch, u nichž
 jsou známi, a to pro ctnost; zjevno tudíž, že podle nich ales-
 30 poň | jest ctnost něco lepšího než čest. Snadno, ba i spíše by
 se tedy člověk domníval, že v ní jest účel života politického.
 Jeví se však i tato méně dokonale; neboť jest možno, aby člo-
 věk mající ctnost život prospal anebo jej strávil v nečinnosti,
 | a nadto, aby strádal největšími zly a nehodami; toho však, kdo 1096^a
 tak žije, nikdo asi nebude pokládat za blaženého, leč že by jen
 trval na své větě. Ale dosti o těchto věcech; neboť o nich bylo
 sdostatek promluveno ve spisech enkyklických.*

- 5 Třetí pak jest život rozjímavý, k němuž | přihlédneme pozdě-
ji. Naproti tomu život výdělečný jest jaksi násilný a jest zjev-
no, že bohatství není tím hledaným dobrem; jest totiž užiteč-
né a pro něco jiného. Proto se asi spíše rozhodneme pro úče-
ly dříve uvedené; neboť v nich nalézáme libost pro ně samy.
10 Ale ani ony jimi patrně nejsou, ač jest pro ně | nahromaděno
mnoho důvodů.

4. Platónův názor

- Toho tedy zanecháme; lépe snad bude přihlédnout k všeobec-
nému pojmu a zkoumat, jak se o něm mluví, ač takové hledání
se stává nepřijemným, poněvadž přátelé zavedli ideje.* Slušno
15 však a nutno pro záchranu | pravdy vyvrátit i své vlastní uče-
ní, a to zvláště těm, kteří jsou filozofy, neboť i když jest obojí
milé, jest mravní povinností více ctít pravdu.*

- Nuže ti, kteří to mínění pronesli, nevytvořili idejí tam, kde
mluvili o výrazech „dřívější“ a „pozdější“, proto ani nesestroji-
20 li ideje čísel; o dobru se pak mluví i při | jsoucnosti i při jakosti
i při vztahu; to, co jest o sobě i podstata, jest přirozeně dřívější
než to, co jest vztažné; toto se totiž podobá výhonku a nahodi-
losti u jsoucná, takže u nich asi nebude společné ideje.

- Dále, poněvadž se o dobru mluví tolikým způsobem, jako
o jsoucnu* – mluví se totiž o něm i při jsoucnosti, například
25 Bůh a | rozum, i při jakosti, například ctnost, i při kolikosti,
například míra, i při vztahu, například užitečnost, i při čase,
například vhodná doba, i při místě, například útulek a podob-
ně –, jest zřejmo, že dobro nebude něčím společným, všeobec-
ným a jedním;* nemluvílo by se totiž o něm ve všech přísud-
cích, nýbrž pouze v jednom.

- 30 Ježto dále o obsahu jedné ideje | jest také jedno vědění, bylo
by i jedno jakési vědění o všech dobrech; zatím však jsou vědě-
ní mnohá i o obsahu jednoho přísudku, například o vhodné

době ve válce vojevůdcovství, v nemoci lékařství, o pravé míře
ve výživě lékařství, v úsilných cvicích tělocvik.*

Budeme pak také | na rozpacích, co vlastně míní tím „každé 35
o sobě“ –, když přece v | „člověku o sobě“ a v „člověku“ jest 1096^b
jeden a týž pojem, totiž pojem člověka. Neboť pokud jest to
„člověk“ nebudou se oba pojmy lišit; je-li tomu tak, tedy ani
pokud jest dobro. Ale ani tím, že by něco bylo věčné, nebude
dobrem ve větší míře, ježto ani bělost dlouhověká není bělejší
než bělost | jednodenní. 5

Zdá se, že přesvědčivěji o tom mluví pýthagorovci,* kladouce
„jedno“ v souřadí dober; těch se přidržoval také Speusippos.*

Ale o tom buď řeč jinde; proti tomu však, co jsme řekli,
činí se nějaká námitka, že prý nebyla řeč o veškerém dobru,
10 | mluveno prý však o jednom jeho druhu, jež o sobě bývá
žádáno a milováno, to však, co je působí nebo nějak ochraňu-
je nebo zabraňuje protivám, právě jen proto se tak jmenuje,
a tedy jiným způsobem. Zřejmo tedy, že se o dobrech mluví
v dvojm významu, jednak se mluví o dobrech o sobě, jed-
nak o jiných pro ně. Oddělme | tudíž dobra o sobě od dober 15
užitečných a uvažme, zda se o nich mluví podle jedné ideje.
Která dobra budeme asi pokládat za dobra o sobě? Zda ta, kte-
rá i sama pro sebe bývají žádána, například rozumně myslit
a vidět a některé rozkoše a pocty? Neboť i kdybychom o tato
usilovali pro něco jiného, přece bychom je pokládali za dobra
o sobě. Či to není | nic jiného mimo ideu dobra? Potom však 20
bude bezobsažný její druhový pojem. Jsou-li však i tyto druhy
mezi dobru o sobě, bude zapotřebí, aby se pojem dobra v nich
všech jevil tentýž, jako v sněhu a v olovné bělji pojem bělos-
ti. Ale čest, rozumnost a rozkoš mají různé a odlišné pojmy
potud, | pokud jsou dobra. Tudíž dobro není něco společného 25
podle jedné ideje.

Nuže, jak se tedy o dobru mluví? Nepodobá se totiž ales-
poň věcem stejnojmenným náhodou. Ale snad se o něm mluví
podle toho, že jest od jednoho nebo že všechno k jednomu

směřuje, či spíše podle obdoby? Jako totiž v těle zrak, v duši rozum* a jiné v jiném. | Ale snad toho nyní musíme zanechat; neboť přesně to vyšetřit náleží spíše jinému odvětví filozofie;* zrovna tak i vyšetření o ideji.

30 Neboť i kdyby bylo jedno nějaké dobro, jež by se přisuzovalo společně jednotlivým dobrům, nebo bylo odlišné a samo o sobě a pro sebe, jest zřejmo, že by je člověk svým jednáním ani nemohl uskutečnit, ani je získat; a přece právě takové
35 dobro | hledáme. Snad se nám však bude zdát lepším poznat ideu dobra | právě vzhledem k dobrům získatelným a jednáním uskutečnitelným; neboť budeme-li ji mít před očima jako
1097* vzor, spíše také budeme vědět, co jest pro nás dobré, a budeme-li to věděti, dosáhneme toho. Ten důvod sice má do sebe jistou přesvědčivost, ale zdá se, že věcně nesouhlasí s naukami;
5 | všechny totiž směřují k nějakému dobru a vyhledávající, čeho jest k tomu potřebí, pomíjejí jeho poznání. A přece není rozumné, aby všichni odborníci takové pomůcky neznali a jí ani nevyhledávali. Jest také záhadno, co prospěje tkalci nebo
10 tesaři v jeho řemesle, bude-li znáti dobro o sobě, | anebo jak bude lepším lékařem a lepším vojevůdcem ten, kdo uzřel ideu samu. Jest přece zjevno, že ani lékař takto nehledí ke zdraví vůbec, nýbrž že hledí ke zdraví člověka, či spíše ke zdraví tohoto určitého člověka; neboť léčí jednotlivce.

5. *Názor Aristotelův*

15 O tom tudíž tolik buď řečeno; | vraťme se však opět k hledanému dobru, co asi jest. Jeví se totiž být jiným v každé činnosti a v umění; jiné jest v lékařství a ve vojevůdcovství a podobně v ostatních odborných činnostech. Které tedy jest dobro každé z nich? Nebo pro co se vše ostatní koná? Tím jest v lékařství zdraví, ve vojevůdcovství | vítězství, v každé činnosti však
20 a záměru účel a cíl; neboť pro něj všichni konají to ostatní.

A tak je-li nějaký cíl všeho, co máme konat, ten bude tím uskutečnitelným dobrem, je-li jich více, tyto. Rozprava tudíž jinou cestou dospěla k témuž výsledku. | Musíme se však pokusit
25 věc ještě více objasnit.

Poněvadž, jak se zdá, jest účelů více, a z těchto si některých žádáme pro jiné, například bohatství, píšťaly a vůbec nástroje, jest zjevno, že nejsou všechny dokonalé; nejvyšší dobro se však
30 jeví něčím dokonalým. Jestliže tedy jen jedno jest dokonalé, toto jest, co hledáme, | pakli více, tak nejdokonalejší z nich. Dokonalejším pak než účel pro něco jiného nazýváme účel
30 žádaný o sobě, který nikdy není žádan pro něco jiného, jako věci žádané i o sobě i pro to jiné; a tak prostě dokonalé jest to, co jest cílem úsilí o sobě a nikdy pro něco jiného. Takovým
1097* cílem jest především blaženost; | té si žádáme vždy pro ni samu a nikdy pro něco jiného, cti však, slasti a rozumu a veškeré přednosti si žádáme sice i pro ně samy – neboť i kdyby z nich
jinak nic nevyplývalo, žádali bychom si jich –, ale také pro
5 blaženost, | domnívající se, že jimi budeme blaženi. Blaženosti si však nikdo nežádá pro ony, ani vůbec pro něco jiného.

Zdá se pak, že totéž vyplývá i ze soběstačnosti; neboť dokonalé dobro dostačuje samo sobě. Tím však nemíníme, že něco jest soběstačné jen pro jednoho člověka, který žije život samotářský, nýbrž i pro rodiče, | děti a vůbec pro přátele a občany,
10 poněvadž člověk jest přirozeně určen pro život v obci.* Ovšem jest nutno položit přitom jistou mez; neboť budeme-li to rozšiřovat na rodiče, potomky a přátele přátel, půjdeme do nekonečna. Ale o tom jest třeba pojednat později; za soběstačné pokládáme
15 to, co samo | o sobě činí život žádoucím a ničeho nepostrádajícím; domníváme se pak, že takovým dobrem jest blaženost, která, nesečtena, jest nejžádoucnější ze všech věcí. Sečtena byla by zjevně ještě žádoucnější i s nejmenším dobrem; neboť nadbytkem dober se stává to, co jest přidáno, a větší z dober jest
20 vždy žádoucnější. | Jeví se tudíž blaženost něčím dokonalým a něčím soběstačným, poněvadž jest cílem všeho konání.

6. *Výměr blaženosti*

Nuže, jest snad souhlasně dokázáno, že blaženost jest nazývat nejvyšším dobrem, jest však potřebí ještě jasnějšího výkladu o tom, co jest.

25 To se může stát nejspíše tím, že uvážíme, jaký jest úkol | člověka. Jako totiž u pišče, sochaře a u každého umělce a vůbec u všech lidí, kteří mají nějaký úkol a činnost, dobro a blaho jest ve vykonaném díle, tak i u člověka, jestliže vskutku má nějaký úkol. Zdaž tesař a švec mají svůj určitý úkol a činnost, 30 člověk však jako člověk | nikoli, ale je zrozen k nečinnosti? Či jako oko, ruka a noha a vůbec každý úd má nějaký úkol, tak i u člověka budeme předpokládat vedle všech těchto ještě nějaký určitý úkol? Který to tedy asi bude? Život zajisté má člověk společný s rostlinami, my však hledáme to, co jest 1098^a vlastní člověku. | Musíme tudíž rozlišovat život výživný a rostivý.* Druhý snad jest život smyslový, avšak i tento jest zřejmě společný koni, volu a každému živému tvorů. A tak u rozumné bytosti zbývá jakýsi život činný; ta pak jednak poslouchá 5 rozumového důvodu, jednak má rozum | a myslí. Poněvadž se však o činném životě mluví v dvojím významu, musíme předpokládat život se zřením k činnosti skutečné,* neboť tato se všeobecně uznává za vyšší.

Jestliže tedy úkolem člověka jest skutečná činnost duše ve shodě s rozumem anebo nikoli bez rozumu, výkon pak kteréhokoli člověka nazýváme dle rodu totožným s výkonem zdatného 10 člověka, jako například kitharisty vůbec a | kitharisty zdatného, což prostě platí ve všem, ježto k výkonu vůbec se přikládá nadbytek z hlediska zdatnosti* – kitharistovi totiž náleží hráti, avšak zdatnému kitharistovi hráti dobře –, i je-li tomu tak a za výkon člověka klademe jakýsi život, a to skutečnou činnost duše a jednání ve shodě s rozumem, u zdatného pak může vše 15 to způsobem dobrým a | krásným, neboť každý výkon se dobře dokonává podle vlastní zdatnosti, potom patrně lidským dob-

rem se stává činnost duše z hlediska zdatnosti, a je-li zdatností více, tedy z hlediska nejlepší a nejdokonalejší. Dále, v životě úplném.* Neboť jedna vlašťovka jara nedělá, ani jeden den; tak ani šťastným a blaženým člověkem nečiní | jeden den, ani 20 krátký čas.

7. *Povaha mravních zásad*

Dobro tedy budiž takto naznačeno – jest totiž nutno pojem nejprve v obryse načrtnout a pak později podrobně provést*–; zdá se, že každý člověk dovede pokračovat v tom a rozčlenit to, co bylo v obryse správně naznačeno, a že čas jest při tom 25 dobrým vynálezcem a spolupracovníkem, odkud také | povstaly přídavky v uměních; každý zajisté dovede doplnit to, čeho se ještě nedostává. 25

Jest však třeba pamatovat na to, co bylo výše řečeno, a nevyhledávat přesnosti ve všem stejně, nýbrž v každém oboru podle látky a tolik, kolik jest vlastní tomu oboru. Zajisté tesař a geometr | různě vyhledávají pravého úhlu; prvý totiž tolik, 30 kolik jest užitečný k výkonům, druhý však, co jest a jaký jest; neboť jest zkoumatelem pravdy. Týmž způsobem jest si počínat i v ostatních oborech, aby nebylo více přídavků než hlavního díla.* 30

Nesmíme také žádat | příčiny ve všem stejně,* nýbrž v něčem 1098^a stačí správně ukázat skutečnost, jako například i o počátcích; skutečnost jest první a počátek; počátky se poznávají jednak návodem, jednak postřehem, jednak jakýmsi zvykem,* a jiné 5 jinak. Jest | třeba se pokusit jít za nimi cestou, která jim přirozeně odpovídá, a vynasnažit se, aby byly správně vymezeny. Neboť mají velký význam pro důsledky. Zdá se totiž, že počátek jest více než půle celku a mnoho z toho, co hledáme, jest jim objasněno.* 5

8. Rozdělení dober

10 Jest tedy nutno o něm uvažovat nejen dle závěru | a dle částí výměru,* nýbrž i dle toho, co se o něm říká. Neboť s pravdou souhlasí všechna skutečnost, s omylem si pravda brzy odporuje.

Jsou-li tedy dobra rozdělena do tří skupin a jedna z nich se nazývají dobry zevnějšími, jiná duševními a tělesnými, tak 15 duševní dobra nazýváme nejvyššími | a nejvíce dobrými. Jednání pak a duševní činnosti klademe do duše. I jest to asi správně řečeno, alespoň dle tohoto starobylého mínění a souhlasně uznávaného muži, kteří se zabývají filozofií. Správně také dle toho, že nějaká praktická jednání a skutečné činnosti jsou 20 zvány účely; proto zajisté jest účel ve skupině dober duševních | a nikoli dober zevnějších. S výměrem pak souhlasí i to, že blažený člověk dobře žije a dobře jedná; říká se totiž téměř obecně, že blaženost jest dobré žití a dobré jednání.

9. Blíže odůvodnění pojmu blaženosti

Také se zdá, že všechno, co se dosud v blaženosti hledalo, jest 25 obsaženo v tom, co jsme řekli. Jedněm jest totiž ctností, druhým rozumností, jiným moudrostí, | jedněm zase tímto nebo něčím z toho všeho ve spojení se slastí anebo nikoli bez slasti;* druzí přibírají také zevnější blahobyt. Z těchto mínění jedna vyslovuje mnoho starých mužů, druhá jen málokterí, ale mužové vynikající; i jest důvodno, že žádný z nich se nemýlí ve všem, nýbrž že alespoň v jednotlivostech anebo i ve většíně jich má pravdu.

30 S těmi tedy, kteří míní, že blaženost jest ctnost nebo nějaká stránka ctnosti, náš výměr souhlasí; neboť k ní náleží přiměřená činnost z hlediska zdatnosti. Ale jest nemalý rozdíl v tom, klademe-li nejvyšší dobro v pouhý majetek, nebo užívání, v pouhý stav, nebo ve skutečnou činnost. Neboť tam,

kde jest pouze stav, jest možno, | že tento nic dobrého skutečně 1099^a nevykoná, například u spícího člověka, anebo nějak jinak nečinného, u skutečné činnosti jest to však nemožno; neboť bude jednat z nutnosti a dobře jednat. Jako při olympijských hrách nebývají věnčeni muži nejkrásnější a nejsilnější, nýbrž 5 | ti, kteří se účastní závodění – z těch zajisté někteří vítězí –, tak se toho, co jest v životě krásné a dobré, stanou účastnými ti, kteří správně jednají. Také jejich život o sobě jest pak příjemný. Neboť radovat se náleží k jevům duševním, každému pak jest příjemné to, čeho se nazývá milovníkem, například 10 kůň milovníku koni, divadlo | milovníku divadla; týmž způsobem také spravedlnost milovníku spravedlnosti a vůbec to, co jest ctnostné, milovníku ctnosti. U množství se slasti navzájem potírají, poněvadž jimi přirozeně nejsou, kdežto milovníkům krásna jest libé to, co jest libé přirozeně. A tuto vlastnost mají ctnostná jednání, takže i jim jsou libá i | sama sobě. Jejich 15 život tedy nikterak nepotřebuje slasti jako nějakého přívěsku, nýbrž má slast v sobě. Podle toho, co jsme řekli, zajisté ani není dobrý ten, kdo se neraduje z krásného jednání; neboť nikdo asi nenazve spravedlivým toho, kdo se neraduje ze spravedlivého jednání, ani nenazve štedrým toho, kdo se neraduje ze | štedrých 20 skutků, a podobně i v ostatním. Je-li tomu tak, bude asi ctnostné jednání slastné samo o sobě. Ale také dobré a krásné, a obojím z toho v míře největší, ačli o nich správně soudí ctnostný člověk; a soudí, jak jsme řekli. Nejlepší tedy, nejkrásnější a nejslastnější jest | blaženost, a nedá se to od sebe oddělit 25 podle nápisu délského:*

*Nejkrásnější jest spravedlnost, nejlepší zdraví;
nejslastnější však to, dosíci, co kdo má rád.*

Všechno to jest zajisté v nejlepších skutečných činnostech, těmito | pak, anebo jednou nejlepší z nich dle našeho tvrzení 30 jest blaženost.

Zároveň jest zjevno, že potřebuje také zevnějších dober, jak jsme řekli; jest totiž nemožno nebo nesnadno, aby jednal krásně ten, kdo nemá nutných prostředků. Vždyť mnoho věcí se koná | s pomocí přátel, bohatství a politické moci jako s pomocí nástroje; nedostatek některých dober docela kalí štěstí, například nedostatek urozenosti, plodnosti a krásy; neboť není zcela blažen ten, kdo jest ohyzdný, nízkého původu, osamělý nebo bezdětný, | a ještě snad méně, má-li někdo nezdárné děti nebo špatné přátele, anebo, ač byli dobří, zemřeli. Jak jsme tedy řekli, podobá se, že potřebuje i takové vnější pohody; proto někteří do jedné řady s blažeností kladou zdar, jako druzí ctnost.

10. Blaženost je v činnosti

Proto také vzniká obtížná otázka, zda se lze blaženosti naučit nebo jí navyknout anebo | nějak jinak jí cvikem nabýt, či přichází-li nějakým božským údělem nebo náhodou.

Je-li ještě něco jiného, čeho se lidem dostává jako daru od bohů, jest rozumné myslit, že také blaženost jest božím darem, a to tím spíše, čím z lidských dober jest nejhodnotnější.

Ale snad bude prospěšnější pojednat o té otázce v jiné úvaze, přece však jest zjevno, | že blaženost náleží k tomu, co má nejvíce božskou podstatu, i kdyby bohy nebyla sesílána, nýbrž se jí nabývalo ctností a nějakým učením nebo cvikem; neboť, jak se zdá, závodní cena ctnosti a účel jest i něčím božským i blaženým. Bude však i mnoha lidem společná; neboť jest možno, aby se jí nějakým učením | a péčí dostalo všem lidem, kteří pro ctnost nejsou otupělí. Jestliže však jest lépe být tak blažen než náhodou, musíme uznat, že se věc tak opravdu má, když to, co jest od přirozenosti, jest uspořádáno tak, aby bylo co nejkrásnější, a podobně jest tomu i u toho, co pochází z umění, a z každé příčiny, a nejvíce u toho, co pochází z příčiny nejlepší.

ší. Bylo by však nadmíru pochybné připisovat náhodě* to, co jest největší a nejkrásnější.

I z výměru jest jasno, co hledáme; jmenována tu jakási skutečná činnost duše z hlediska zdatnosti. Z ostatních dober pak jedna jsou s tím nutně spojena, druhá přirozeně jako nástroje jsou součinná a užitečná. To asi souhlasí s tím, co jsme řekli na začátku: za nejlepší totiž | jsme tam stanovili cíl nauky politické, ta pak nejvíce pečuje o to, aby občany učinila nějakými, a to dobrými a schopnými krásných výkonů.

Jest tedy zřejmo, že ani osla, ani koně, ani jiné zvíře nenazýváme blaženými; neboť žádné | z nich nemůže být účastno takové činnosti. Z téže příčiny ani dítě není blažené; neboť pro mládí není ještě schopno takových výkonů; a děti, které tak bývají nazývány, jsou nazývány blaženými pro naději. Jak jsme totiž řekli, jest potřebí i dokonalé ctnosti | i dokonalého života. Neboť v životě se děje mnoho změn a všelijaké náhody a ve stáří i nejšťastnější člověk může být postižen velikými nehodami, jak se vypravuje v pověstech o Priamovi; a toho, kdo se dožil takových nehod a bídně skonal, nikdo nenazývá blaženým.

11. Nutnost života k blaženosti

Zda tedy nelze ani žádného jiného člověka nazvat blaženým, dokud žije, nýbrž podle Solóna jest třeba přihlížeti ke konci? A i když také to nutno ponechat, zdaž jest pak alespoň blažen, když zemře? Či jest to zcela zvláštní, zvláště nám, kteří říkáme, že blaženost jest jakousi činností? A nenazýváme-li toho, | kdo zemřel, blaženým, a ani Solón to nechce, nýbrž že teprve tehdy lze bezpečně nazývat šťastným člověka, když již unikl zlům a nehodám, i v tom jest nějaká nesnáz; neboť se zdá, že i zemřelý má nějaké zlo i dobro, když přece je má i člověk žijící, | ač toho necítí, jako pocty a hanby, štěstí a neštěstí dětí a vůbec potomků. Ale i v tom jest nesnáz. Neboť tomu, kdo

šťastně žil až do stáří a podle toho přiměřeně zemřel, mohou se přihodit mnohé změny v jeho potomcích, jedni z nich mohou
25 | být dobří a dojít života podle zásluhy, druzí však naopak, i jest
patrné, že se mohou mít všelijak podle vzdálenosti od rodičů;
i bylo by to něco zvláštního, kdyby se i zemřelý spolu měnil
30 také, | že by se osud potomků nijak nedotýkal předků, ani po
nějakou dobu.

Ale jest nutno vrátit se zase k dřívější nesnázi; snadno se
totiž z onoho vyzkoumá i to, co nyní hledáme. Jestliže tedy jest
přihlížeti ke konci a tehdy každého nazývat šťastným, nikoli že
jest šťastný, nýbrž že takový dříve byl, jak pak to není zvláštní,
35 nebude-li se v době, kdy skutečně jest blažen, | pravdivě o něm
mluvit, že jím jest, | protože žijících lidí nechceme pro změny
1100^a nazývat blaženými a také proto, že máme za to, že blaženost
jest něco stálého a nikterak nepodléhá změnám, osudy však
u týchž lidí se často pohybují v kruhu; neboť kdybychom se
5 řídili podle | těch příhod, jest zjevno, že bychom téhož člo-
věka zvali blaženým a opět ubohým, prohlašující blaženého
člověka za jakéhosi chameleona nebo člověka vratce stojícího.
Anebo není nikterak správné řídit se náhodami? V těch pře-
ce není dobro nebo zlo, ale i když jich lidský život mimovolně
10 potřebuje, jak jsme řekli, | přece pro blaženost jsou rozhodující
ctnostné činnosti, v opaku pak opačné.

Pro náš výměr svědčí i přítomná nesnáz. Neboť v žádném lid-
ském výkonu není tolik stálosti jako v ctnostných činnostech;
15 jsou totiž i stálejší než vědomosti. | A mezi oněmi ty, které jsou
vzácnější, jsou i nejstálejší, poněvadž v nich lidé nejvíce a nejtr-
valeji žijí; toto, zdá se, jest příčinou, že pro ně není zapomnění.
Blažený člověk bude mít právě to, co hledáme, a po celý život
zůstane takový, jaký jest; neboť vždy, anebo především, v jedná-
20 ní a v zkoumání bude hleděti k tomu, | co jest ctnostné, a osudy,
které ho stihnou, ponese co nejkrásněji a vždy a všude přiměře-
ně jako muž opravdu dobrý a pevný* bez hany.

Poněvadž se však mnoho věcí, které se liší velikostí a nepa-
trností, přihází náhodou, tak nepatrné příhody, ať jsou šťastné
25 anebo jejich opak, nemají pro | život zjevného účinku, kdežto
velké a četné příhody šťastné učiní život ještě šťastnějším –
neboť přirozeně přispívají k okrase života a jejich užívání
jest krásné a dobré –, opačné příhody však šťastný stav tísní
30 a kalí; neboť působí strasti a brzdí mnohé | činnosti. Přece
však i v nich prozařuje krásno, když někdo lehce snáší četné
a obtížné nehody, nikoli z necitelnosti, nýbrž pro své šlechetné
a velkomyslné smýšlení.

Jsou-li v životě rozhodující činnosti, jak jsme dokázali, žád-
ný šťastný člověk se nemůže stát bídným; nikdy | totiž nebu-
35 de konat to, co jest ošklivé a špatné. Domníváme se zajisté,
že ten, | kdo jest opravdu dobrý a rozumný, ponese každý
1101^a osud důstojně a že vždy za každých okolností bude konat to,
co jest nejkrásnější, zrovna tak, jako dobrý vojevůdce užije
nejpřiměřeněji svěřeného vojska k válečným účelům a dob-
5 rý švec z daných | koží zhotoví dobrou obuv; týmž způsobem
pak i ostatní řemeslníci a umělci. Je-li tomu tak, nikdy se asi
blažený člověk nestane bídným, ale ovšem nemůže ani zůstat
šťastný, kdyby ho potkal takový osud jako Priama. Ale není ani
10 nestálý, ani vrtkavý; neboť blaženosti nepozbude | ani jakými-
koli nehodami, jež ho stihnou, leda četnou řadou nehod veli-
kých, a z takových se asi nestane opět blaženým v krátkém ča-
se, jestliže však ano, tedy po dlouhé a drahé době, stal-li se
v ní účastným velikých a krásných darů.

Co tedy brání nazývat blaženým toho, kdo jest činný v dokona-
lé ctnosti | a zevnějšími statky jest sdostatek zaopatřen, a to nikoli
15 pouze v libovolné době, nýbrž v celém dokonalém životě? Anebo
musíme ještě doložit, že takto bude i žít a podle toho i zemře, ježto
budoucnost jest nám nejasná, blaženost pak pokládáme za konečný
cíl, a to naprosto dokonalý? Je-li však tomu tak, nazveme šťastnými
20 | ze žijících lidí ty, kteří to, co jsme řekli, nyní mají a budou mít,
a to šťastnými potud, pokud jimi lidé mohou být.*

Tím budiž zkoumání o tomto předmětu tolik vymezeno; aby však osudy potomstva a přátel vůbec pranic nepřispívaly k blaženosti, jest zřejmě nelaskavé a názorem protivným obecným domněnkám; a poněvadž příhod jest mnoho a jsou v nich všelijaké | rozdílly a jedny více, druhé méně se nás dotýkají, byl by to zdlouhavý a nekonečný úkol, rozbírat každý případ zvlášť, i dostačí snad to, co řečeno obecně a v obryse.

Jestliže tedy, jako některé z vlastních nehod jedny mají pro život nějakou závažnost a význam, | druhé se však podobají ne příliš těžkým, a tak stejně i osudy přátel, jestliže dále rozdíl, který jest v tom, zda kterákoli nehoda postihne někoho za živa, nebo po jeho smrti, jest mnohem větší než rozdíl, který bývá v tragédii, ať protizákonné a hrozné příběhy předcházely či se dějí, tedy musíme vzít v úvahu také tento rozdíl, ba snad raději | tu otázku, jež se týká zesnulých, jsou-li účastni vůbec ještě nějakého dobra, | či jeho protivy; podobá se totiž, i když se z toho něco k nim dostane, ať je to dobré nebo protivné, že to přece buď naprosto nebo alespoň vzhledem k nim má slabý a skrovný účinek, ne-li, tak alespoň že to není tak velké a takové síly, aby učinilo šťastnými ty, kteří jimi nejsou, | anebo těm, kteří jimi jsou, mohlo štěstí odejmout.* Zdá se tedy, že příznivý a stejně i nepříznivý osud přátel se zesnulých dotýká, ale jen tak a tolik, že ani blažených nečiní blaženými, aniž co jiného podobného.

12. Blaženost je věcí dokonalou

Když jsme toto vymezili, přihlédněme k tomu, zda blaženost náleží k věcem hodným chvály, či spíše cti; neboť k pouhým schopnostem zřejmě nenáleží.

Zároveň se však zdá, že všechno to, co jest pouze chváleno, jest chváleno proto, že má nějaké vlastnosti a k něčemu jest v jistém vztahu; neboť člověka spravedlivého a statečné-

ho a vůbec člověka | dobrého a ctnost jistě chválíme pro jejich jednání a výkony, tak i siláka a běžce a každého jiného, ježto jest přirozeně nějaký a k něčemu dobrému a řádnému se chová určitým způsobem. To jest zjevno také z chvály, která se pronášá i bozích;* neboť se jeví směšnými, když jsou srovnávání s námi, | a to je tím, že se chvály, jak jsme ukázali, pronášejí vztahem k něčemu. Vztahuje-li se však chvála k takovým výkonům, jest zřejmo, že se o tom, co jest nejlepší, nepronášá chvála tohoto druhu, nýbrž něco většího a lepšího, jak to i můžeme viděti: bohy totiž vlebíme jako šťastné a blažené a rovněž z lidí ty, kteří jsou Bohu | nejvíce podobni. Totéž platí i o dobrech; nikdo zajisté blaženosti nechválí tak jako právo, nýbrž ji vlebí jako něco ve větší míře božského a lepšího.

V tom smyslu také Eudoxos,* zdá se, dobře obhájl rozkoš co do její ceny; neboť okolnost, že nebyvá chválena, ač náleží mezi dobra, ukazuje prý, že jest něčím lepším, než jest to, | co jest hodno chvály, a takový prý jest Bůh a dobro: k těmto prý se i ostatní věci vztahují. Chvála totiž náleží ctnosti – neboť touto se lidé stávají schopnými krásně jednat –, a rovněž chvalořeči náležejí výkonům jak tělesným, tak duševním. Ale toto zevrubně vyšetřit náleží snad spíše těm, | kteří se ve svých pracích zabývají chvalořečmi, nám z toho, co jsme | řekli, jest zřejmo, že blaženost patří k věcem hodným cti a dokonalým. Že tomu tak jest, zdá se i proto, že jest počátkem; pro ten zajisté všichni všechno ostatní konáme, počátek však a příčinu dober pokládáme za něco hodného cti a božského.

13. Blaženost je v ctnosti. Roztřídění ctností

Ježto blaženost jest jakási činnost duše z hlediska dokonalé ctnosti, musíme přihlédnout ke ctnosti. Neboť tím lépe prozkoumáme také podstatu blaženosti. Zdá se také, že opravdový politik o ni nejvíce usiluje; vždyť chce občany učinit dobrými

10 a | zákonů poslušnými. Jako vzory takových politiků máme
zákonodárce Kréťanů a Lakedaimoňanů,* a jsou-li ještě jiní
15 takoví. Jestliže však tato úvaha náleží nauce politické, jest zjev-
no, že zkoumání toto odpovídá našemu počátečnímu záměru.
Zřejmě pak musíme uvažovat o lidské ctnosti; neboť jsme | hle-
dali lidské dobro a lidskou blaženost.

Lidskou ctností pak rozumíme nikoli zdatnost tělesnou,
nýbrž duševní; a blažeností míníme činnost duševní. Je-li tomu
20 tak, jest patrné, že odborník v politice musí mít jistou znalost
duše, jako ten, kdo chce | léčit oči, musí znát také celé tělo, a to
tím spíše, oč nauka politická jest hodnotnější a významnější
nad lékařství. Vzdělaní lékaři skutečně velmi usilují o pozná-
ní těla. Tudíž i politik musí uvažovat o duši, avšak pouze pro
25 vytčený účel a pokud to dostačí k tomu, co hledá; | zabíhat totiž
důkladněji do podrobností, vyžadovalo by větší námahy, než
jest potřebí pro tento úkol.

Mluví se o tom sdostatek také ve veřejných pojednáních,*
i jest třeba toho užít. Například, že v duši jedna složka jest
nerozumná, druhá rozumná. Pro tento účel však nikterak
nezáleží na otázce, zda obě tyto složky jsou od sebe odděleny
30 tak, jako jsou části těla a všechno, co se rozlišuje dle | částí, či
pouze pojmově jest dvoje, přirozeně však jest nedílné zrovna
tak, jako při obvodu vypuklost a dutost. Té nerozumné slož-
ce duše se pak něco podobá tomu, co jest společné s rostli-
nami, míním příčinu výživy a růstu; neboť takovou duševní
mohutnost musíme asi předpokládat u všeho, co přijímá potra-
1102^b vu, | i u zárodků i u bytostí dokonalých; a to důvodněji než kte-
rou jinou. Tato složka duše tedy má zjevně jakousi dokonalost
společnou, ne pouze lidskou; zdá se totiž, že tato složka a tato
5 mohutnost jest činná zvláště ve spánku, | dobrý a zlý člověk
se však projevuje nejméně ve spánku, proto se říká, že se lidé
šťastní polovicí života nijak neliší od nešťastných. To se dě-
je zcela přirozeně; spánek totiž jest nečinností duše, pokud se
nazývá ctnostnou a špatnou, s omezením, že sny dobrého člo-

věka, zasahují-li tam poněkud nějaké pohyby,* | stávají se lep- 10
šími než u kterýchkoli lidí.

Ale o tom dosti, pomlčme i o stránce výživné, ježto přiroze-
ně nemá podílu na lidské ctnosti; zdá se však, že nerozumná
jest ještě jiná jakási přirozenost duše, ač přece nějak jest účast-
na rozumu. Chválíme totiž rozumný úsudek zdrženlivého člo- 15
věka | a tu složku duše, která má rozum. Neboť nabádá správ-
ně a k tomu, co jest nejlepší; jest však zjevno, že jest v nich
mimo rozum ještě něco jiného, co rozumu odporuje a vzpírá se
mu.* Neboť jako ochrnlulé údy těla, máme-li v úmyslu pohnout
20 jimi napravo, otáčejí se neobratně | právě v opačnou stranu
nalevo, tak jest i v duši; pohyby nezdrženlivých lidí totiž jdou
opačným směrem. Jenže na těle ten odchýlný pohyb vidíme,
v duši ho však nevidíme. Snad pak, neméně než tam, nutno
mít za to, že i v duši jest něco mimo rozum, co se tomuto pro- 25
tíví a | odporuje mu. Na tom, jak se různí, tu nezáleží. Zdá se
však, jak jsme řekli, že i toto jest účastno rozumu; u zdrženi-
vého člověka alespoň rozumu poslouchá. Ještě snad povolnější
jest u člověka uměřeného a statečného; ve všem jest v úplném
soulase s rozumem.

Zjevně i nerozumná složka jest dvojitá; neboť stránka rostlinná
nemá nic společného | s rozumem, stránka žádavá však a vůbec 30
touživá* jest ho v jisté míře účastna, pokud ho poslouchá a jest
mu poddána. Tak říkáme také, že se řídíme rozumem a radou
otce a přátel, nikoli tak, jako se matematik řídí větou. Všeli-
ká výtka a pochvala však ukazuje, že se i nerozumná složka
dá rozumem nějak přemluvit. | Máme-li však říci, že také tato 1103^a
složka má rozum, tedy i rozumná složka bude dvojitá, jedna má
vlastně rozum a má jej sama v sobě, druhá jej má jako dítě,
které jest poslušno svého otce.

Podle tohoto rozdílu pak rozlišujeme i ctnost, jedny ctnosti
nazýváme rozumovými, druhé mravními, moudrost, chápání
a rozumnost nazýváme | rozumovými, štědrost a uměřenost 5
mravními. Mluvíme-li totiž o mravní povaze, neříkáme, že

člověk jest moudrý nebo chápavý, nýbrž že jest klidný nebo
 uměřený, ale chválíme také člověka moudrého, když hledíme
 10 k jeho stavu;* ty stavy pak, které jsou hodné chvály, | nazývá-
 me ctnostmi.

KNIHA DRUHÁ

PŮVOD A VÝMĚR MRAVNÍ CTNOSTI

1. Mravní ctnost, přirozenost a zvyk

Je-li dvojí ctnost, jedna rozumová a | druhá mravní, má ctnost 1103*15
 rozumová vznik a vzrůst většinou z učení, proto potřebuje zku-
 šenosti a času, kdežto ctnost mravní (*éthiké*) vzniká ze zvy-
 ku, odtud obdržela i jméno,* které se jen málo odlišuje od slo-
 va „zvyk“ (*ethos*).

Z toho jest také patrné, že žádná mravní ctnost* nám není 20
 dána přirozeně; neboť nic | z toho, co jest přirozeně, nemůže
 být zvykem změněno, například kámen, který se přirozeně
 pohybuje směrem dolů, nemůže být navyknut, aby se pohybo-
 val směrem nahoru, i kdyby někdo tisíckrát jím házeje jej tomu
 zvykal, a zrovna tak ani oheň nemůže být navyknut, aby se
 pohyboval dolů, aniž vůbec co jiného si navykne na něco, co by
 bylo proti jeho přirozenosti. Proto ctnosti nejsou nám dány ani
 od přirozenosti, ani proti přirozenosti, nýbrž | máme přiroze- 25
 nou vloh, abychom jich nabyli, zvykem pak se dokonávají.

Dále schopnosti toho, čeho se nám přirozeně dostává, dří-
 ve s sebou přinášíme a teprve později projevujeme příslušné

činnosti, jak můžeme pozorovat u smyslů – neboť příslušného smyslu jsme nenabyli z častého vidění nebo z častého slyšení, | nýbrž naopak užívali jsme ho, protože jsme jej měli, nikoli že bychom ho byli užíváním nabyli –, ctností však nabýváme po předchozí činnosti, jak tomu jest i u ostatních umění. Neboť máme-li se něčemu naučit, co máme konat, naučíme se tomu tím, že to konáme, například ten, kdo staví, stává se stavitelem, a ten, kdo hraje na kitharu, stává se kitharistou. Tak i | spravedlivým jednáním stáváme se spravedlivými, uměřeným pak uměřenými a statečným statečnými.

To dosvědčuje také zjev, jak jej vidáme v obcích; zákonodár-ci totiž činí občany dobrými tím, že je tomu navykají, a to jest přáním každého zákonodárce; | který pak toho dobře nečiní, chybuje, a tím se liší dobrá ústava od ústavy špatné.

Dále každá ctnost vzniká z týchž příčin a z týchž i zaniká a rovněž i umění; z hry na kitharu totiž se stávají jak dobří, tak i špatní kitharisté. Podobně | i stavitelé a všichni ostatní; neboť z dobrého stavění budou dobří stavitelé, ze špatného špatní. Kdyby tomu tak nebylo, nebylo by potřebí učitele, ale každý člověk by se rodil dobrým či špatným. Takto se tedy věc má i u ctnosti: jednáme-li ve stycích | s lidmi, stáváme se jednak spravedlivými, jednak nespravedlivými, a jednáme-li v nebezpečích a zvykáme-li si bát se či nebát, stáváme se jednak statečnými, jednak zbabělými. Podobně i v žádostech a zlosti. Jedni se zajisté stávají uměřenými a vlídnými, druzí nevázanými a prchlivými, | podle toho, chovají-li se v takových případech tak, nebo onak. Zkrátka, stavy vznikají ze stejných činností. Proto jest potřebí, abychom činnostem dali určitou povahu; neboť stavy se řídí jejich rozdíly. Tudíž nemálo na tom záleží, zvyká-li si člověk hned od mládí jednat tak, nebo onak, | nýbrž velmi mnoho, ba všechno.

2. Poměr ctnosti a jednání

Poněvadž tedy toto pojednání nemá účel teoretický, jak bývá u ostatního zkoumání – neboť neuvažujeme, abychom věděli, co ctnost jest, nýbrž abychom se dobrými stali, sice by to nemělo žádné ceny –, jest nutno uvažovat o | praktických jednáních, 30
jakým způsobem se mají konat; ta totiž, opakují, rozhodují také o tom, jaké stavy vznikají.

Jest všeobecným míněním, a to také budiž základem, že máme jednat podle správného úsudku, bude však o tom řeč později,* i co správný úsudek jest, i jaký jest jeho vztah k ostatním ctnostem. Budiž však předem | poznamenáno, že každá nauka o praktické činnosti má podávat jen obrys, nikoli zevrubnost, jak jsme podotkli i na začátku, že se důvody mají požadovat podle látky; avšak jevy praktického života a toho, co jest prospěšné, nemají nic stálého, zrovna jako toho, co náleží | k zdraví. Má-li pak takovou povahu úvaha o otázkách všeobecných, tím spíše úvaha o jednotlivých případech vylučuje naprostou přesnost;* neboť nespadá ani pod umění, ani pod žádné učení, nýbrž jednající osoby samy pokaždé musí hledět k tomu, co jest v určitém případě vhodné, jak se to děje i v lékařství a v | kormidelnictví. 5 10 104*

Ale ač tato úvaha má takovou povahu, přece se musíme pokusit o to, jak pomoci. Předně tedy musíme hledět k tomu, že takové jevy zanikají přirozeně nedostatkem a nadbytkem – pro to totiž, co jest neznámé, jest zapotřebí důkazů známých –, jako vidíme u síly a tělesného zdraví; | neboť jak upřílišené tělesné cviky, tak i nedostatečné ničí sílu, zrovna jako i příliš hojně a příliš skrovné nápoje a pokrmy ničí zdraví, přiměřené však je dávají, zvyšují i zachovávají. Tak tedy tomu jest i u uměřenosti, statečnosti a u ostatních ctností. | Neboť ten, kdo se všemu vyhýbá a všeho se bojí a nic nepodniká, stává se zbabělým, naopak ten, kdo se vůbec ničeho nebojí, nýbrž směle ke všemu kráčí, smělcem, podobně ten, kdo užívá veškeré rozkoše a žád-

25 né se nezdržuje, nevázaným, ten však, kdo kolem všech rozkoší
chodí jako lidé bez zájmu,* člověkem bezcitným; | tudíž umě-
řenost a statečnost hyne nadbytkem a nedostatkem, středností
se však zachovává.

Ale nejenom vznik, vzrůst a zánik se děje z týchž příčin
a týmiž příčinami, nýbrž budou v nich také skutečné činnos-
30 ti;* vždyť tak jest to i u | ostatních věcí, které jsou známější,
například u tělesné síly; ta totiž vzniká z toho, že se bere mno-
ho potravy a že se podstupuje mnoho námah, a to zas nejlépe
může činit člověk silný. A zrovna tak jest to i u ctností; neboť
tím, že se zdržujeme rozkoší, stáváme se uměřenými, a stali-li
35 | jsme se jimi, dovedeme se jich opět nejlépe zdržovat. Stejně
1104^b | i u statečnosti; neboť zvykáme-li si nedbat nebezpečí a pod-
nikat je, stáváme se statečnými, a stali-li jsme se takovými,
budeme moci nejspíše podstupovat nebezpečí.

Za známku stavů jest třeba pokládat pocit libosti a nelibosti,
5 | spojený s výkony; ten totiž, kdo se zdržuje tělesných požit-
ků a právě z toho se raduje, jest uměřený, kdo však nad tím
pocituje nelibost, jest nevázaný, a kdo podstupuje nebezpe-
čí a má z toho radost nebo alespoň ne zármutek, jest statečný,
kdo se však nad tím rmoutí, jest zbabělý. Neboť mravní ctnost
10 se vztahuje k pocitům libosti a nelibosti.* Pro | libost konáme
to, co jest špatné, pro nelibost pak se zdržujeme toho, co jest
krásné. Proto, jak praví Platón,* člověk má být hned od mládí
nějak veden, aby se radoval a rmoutil z toho, z čeho má; to jest
zajisté správná výchova.

Vztahují-li se dále ctnosti k jednotlivým jednáním a citům
15 a ke každému citu a ke každé činnosti se pojí | libost a nelibost,
pak také ctnost má vztah k pocitům libosti a nelibosti.

To naznačují také tresty, kterých se pro ně užívá; jsou totiž
jakýmsi druhem léčení, léčení pak přirozeně působí opa-
kem.*

Dále, jak jsme již výše řekli, každý duševní stav dostává svou
povahu právě od toho a vztahuje se právě k tomu, od čeho se

přirozeně stává | horším a lepším; slastmi a strastmi se lidé stá- 20
vají špatnými tím, že jich vyhledávají a vyhýbají se jim, anebo
že vyhledávají takových a vyhýbají se takovým, jakým nema-
jí, anebo v době, kdy nemají, a způsobem, jak nemají, anebo
jak jinak se to ještě pojmově rozlišuje. Proto se také ctnosti
vymezují jako jakýsi stav bez citového vzrušení* | a klid; ale 25
neprávem, protože se to tvrdí všeobecně, nepřipojuje se však,
jak a kdy máme být bez citového vzrušení a co se ještě jiného
k tomu přidává. Jest tedy základem věta, že taková ctnost tam,
kde jde o slast a strast, vede ke konání věcí nejlepších, špat-
nost pak k opaku.

To se nám může objasnit ještě z další úvahy. | Ježto totiž jsou 30
tři věci pohnutkou snažení a tři pohnutkou odpírání, a to krás-
no, užitečno a příjemno, a jejich tři protivy, ošklivo, škodlivo
a nepříjemno, jest člověk, který si v tom všem vede správně,
dobrý, špatný však ten, kdo v tom chybuje, zvláště v slasti;
neboť tato jest | živým tvorům společná* a druzí se ke všemu, 35
co jest předmětem volby; | také totiž to, co jest krásné a užiteč-
né, zjevně jest libé. 1105^a

Dále, od malička jest s námi všemi vypěstěno; pročež bylo by
nesnadno setřít toto citové zabarvení, srostlé se životem.

Pocit libosti a nelibosti činíme také pravidlem jednání, jed-
ni více, druzi méně.

Proto tedy jest nutno, aby se celé pojednání k tomu vztaho- 5
valo; neboť to má nemalý význam pro činný život, zda se člo-
věk správně, či nesprávně raduje a rmoutí.

Konečně, jak praví Hérakleitos,* ještě nesnadnější jest potla-
čit slast než hněv a umění a ctnost se pokaždé projevují v tom,
co jest nesnadnější; | a tím zajisté to, co jest dobré, stává se ješ- 10
tě lepším. Proto také celé pojednání jak o ctnosti, tak o životě
v obci se zabývá otázkou rozkoše a bolesti; kdo jich totiž dobře
užívá, bude dobrý, kdo špatně, bude špatný.

3. *Vznik ctnosti z ctnostného jednání*

Tím budiž objasněno, že se ctnost vztahuje k pocitům libosti a nelibosti a že tím, z čeho vzniká, také roste | a zaniká, když se to neděje stále stejnou měrou, a že v tom, z čeho vznikla, také jest skutečně činná; někdo by se však mohl tázat, kterak můžeme tvrdit, že ti, kdo jednají spravedlivě, musí se stát spravedlivými, a ti, kdo uměřeně, uměřenými. Neboť jednají-li spravedlivě a uměřeně, | jsou již spravedliví a uměření, zrovna jako ti, kdo se zabývají mluvnici a múzickým uměním, jsou již znalci mluvnice a múzicky vzdělání. Či ani v oboru umění tomu tak není? Jest totiž možno, že se někomu může něco podařit, co odpovídá mluvnickému pravidlu, buď pouhou náhodou, nebo za přispění jiného. Tehdy tedy bude znalcem mluvnice, jestliže nejen něco učini, | co odpovídá mluvnickému pravidlu, nýbrž také proto, že je to mluvnickým pravidlem; toto pak znamená, že se to děje podle mluvnické znalosti v něm jsoucí.

Dále, mezi uměním a ctnostmi není ani podobnost. Neboť umělecké dílo má dobro v sobě,* stačí tedy, je-li přivedeno v takový stav, že má nějakou vlastnost; avšak v oboru mravnosti jednání nebývá provedeno | spravedlivě nebo uměřeně, má-li jen nějakou vlastnost, nýbrž teprve tehdy, je-li v nějakém stavu ten, kdo jedná, předně jedná-li vědomě, potom podle svobodného rozhodování, a to rozhodování zaměřeného na mravní jednání samo, a za třetí, jedná-li pevně a stále. Tyto podmínky se | k ostatním uměním nepřipočítávají, vyjma samo vědění; pro jednotlivé ctnosti však vědění znamená málo nebo nic, kdežto ostatní podmínky znamenají ne málo, nýbrž všechno, ježto z častého jednání vzniká spravedlnost a | uměřenost. Skutky tedy bývají nazývány spravedlivými a uměřenými, kdykoli jsou takové, jak je koná člověk spravedlivý a uměřený; spravedlivý však a uměřený není ten, kdo je pouze koná, nýbrž také ten, kdo je koná tak jako lidé spravedliví a uměření. Dob-

ře se tudíž říká, že ze spravedlivého jednání povstává | člověk 10
spravedlivý a z jednání uměřeného člověk uměřený, kdežto bez
toho konání se jistě nikdo nestane ctnostným. Ale množství
toho nečiní, a uchylujíc se k řečem,* myslí, že filozofuje a tak
že se stane ctnostným; počíná si podobně jako | nemocní, kte- 15
ří sice pečlivě vyslechnou lékaře, ale nečiní nic z toho, co jim
lékař přikáže. Tudíž jako nebude tělesně lépe těmto, kteří se
takto léčí, tak ani duševně oněm, kteří takto filozofují.

4. *Podstata ctnosti. Duševní stav (habitus)*

Nyní jest třeba zkoumat, co jest ctnost. Ježto | duševní jevy 20
jsou trojí, a to city, vrozené schopnosti a stavy,* bude asi ctnost
něčím z nich. City pak myslím žádost, hněv, strach, smělost,
závist, radost, lásku, nenávisť, touhu, žárlivost, soustrast, zkrátka
všechno to, s čím jest spojena libost nebo nelibost;* vrozenými
schopnostmi pak to, podle čeho se o nás říká, že jsme
citům přístupni, například čím jsme schopni, | že se můžeme 25
hněvat, cítit bolest nebo soustrast; stavy konečně to, co působí,
že se k citům chováme správně nebo nesprávně,* například
v hněvu se chováme nesprávně, je-li prudký nebo bezuzdný,
správně se chováme, zachováváme-li střed, a podobně i v citech
ostatních.

Tedy ani ctnosti, ani špatnosti nejsou city, poněvadž pro city
nebýváme nazýváni | ctnostnými nebo špatnými, ale jsme tak 30
nazýváni pro ctnosti a špatnosti, a poněvadž pro city nebýváme
ani chváleni, ani haněni – nebývá zajisté chválen ten, kdo
se bojí nebo se hněvá, ani nebývá haněn ten, kdo se hněvá pro-
stě, | nýbrž ten, kdo se hněvá určitým způsobem –, pro ctnosti 1106*
a špatnosti však býváme chváleni nebo haněni. Dále hněváme
se a bojíme se nezávisle na rozhodování, znakem ctností
jest však rozhodování, anebo nejsou bez něho. Kromě toho se
říká, že při citech | jsme vzrušeni, při ctnostech a špatnostech 5

se však neříká, že jsme vzrušeni, nýbrž že jsme v nějakém trvalém stavu.

Z týchž důvodů však ctnosti nejsou ani vrozenými schopnostmi; neboť se ani neříká, že jsme dobří, ani že jsme špatní jenom proto, že jsme prostě schopni citů, ani nebyváme proto chváleni a haněni. A konečně vrozené schopnosti jsou přirozeným darem, dobrými však či špatnými | se nestáváme od přirozenosti; mluvili jsme o tom již výše.

Jestliže tedy ctnosti nejsou ani city, ani vrozenými schopnostmi, zbývá jen, že jsou stavy.

5. Ctnost je střednosti

Pověděli jsme, do kterého rodu ctnost patří; jest však nutno nejen takto říci, že jest stavem, nýbrž ještě, | jakým asi.*

Jest tedy třeba říci, že každá zdatnost činí dobrou nejen bytost samu, jejíž jest dobrou vlastností, nýbrž také její výkon dělá dobrým, například zdatnost oka činí řádným oko samo i jeho výkon; neboť ona působí, že dobře vidíme. Podobně zdatnost koně | činí koně způsobilým, že dobře běží, nese jezdce a odolává nepřátelům. Jestliže tedy ve všem se věc tak má, i u člověka zdatnost duševní či* ctnost bude asi stálou vlastností nebo stavem, jímž se člověk stává dobrým a jímž svůj výkon učiní dobrým.

Vysvětlili jsme již, kterak se to stane, | ale i tak to bude zřejmo, podíváme-li se, jaká jest jeho přirozená povaha. Ve všem, co jest nepřetržitě i dělitelné, můžeme postihnout část větší, menší a rovnost,* a to buď vzhledem k věci samé nebo vzhledem k nám; rovnost jest jakýsi střed mezi nadbytkem a nedostatkem. Středem vzhledem k věci nazývám pak to, | co jest oď obou konců stejně vzdáleno, a to jest u všeho jedno a totéž, vzhledem k nám však středem jest to, co není ani větší, ani menší; to však není jedno a totéž u všech lidí. Například jest-

liže deset jest mnoho a dvě málo, pokládá se za střed vzhledem k věci šest; stejně totiž převyšuje a stejně jest | převyšováno; toto pak jest středem podle aritmetického průměru. Vzhledem k nám se však střed nemůže takto pojímat; neboť | jestliže pro někoho jest mnoho snísti za deset min, za dvě pak málo, nepředpíše cvičitel šest;* neboť i toho snad bude mnoho nebo málo pro toho, kdo to má požit; pro Mílóna totiž málo,* pro začátečníka v atletice mnoho. Podobně i při běhu a | zápolení. Tak tedy každý znalec se vyhýbá nadbytku a nedostatku a vyhledává střed a tento si vybírá, nikoli střed věci, nýbrž střed vzhledem k nám.

Jestliže každá znalost takto svůj výkon správně utváří tím, že hledí ke středu a snaží se mu své výkony přiblížit – odtud se obyčejně | říká o dobře vykonaných dílech, že jim nelze ani nic ubrat, ani přidat, ježto nadbytek a nedostatek ruší správnost, střed ji však zachovává –, jestliže tedy, opakují, dobří umělci pracují hledíce ke středu, ctnost pak, jakož i příroda, nad všechno umění jest přesnější a | lepší,* bude asi ctnost směřovat ke středu jako k cíli. Mluvím ovšem o ctnosti mravní;* neboť tato se projevuje v ovládnání citů a v jednání, a v těch jest nadbytek, nedostatek a střed. Například zaleknout se, odvážit se, zadychtit, rozhněvat se, slitovat se a vůbec pocítit libost | a nelibost jest možno i příliš mnoho i příliš málo, a obojí není správné, ale učinit to, kdy máme, z čeho, ke komu, pro co a jak máme, to jest střed a to nejlepší, co přísluší ctnosti; zrovna tak i v různých jednáních jest nadbytek, nedostatek a střed. Ctnost se týká citů a | jednání, v nichž nadbytek jest chybou a nedostatek bývá kárán, střed však bývá chválen a jest správný; a toto oboje přísluší ctnosti. Ctnost tedy jest jakousi středností, poněvadž zaměřuje ke středu.

Dále jest možno chybovat rozmanitým způsobem – zlo totiž má povahu neořezanosti, jak se | obrazně vyjadřovali pythagorovci,* dobro povahu omezení –, správně jednat však pouze jedním způsobem; proto také ono jest snadné, toto obtížné, snadno

jest totiž s cílem se minout, obtížno zasáhnout jej. A proto tedy špatnosti náleží nadbytek a nedostatek, ctností střednost.

35 *k dobru jdem jednou jen z cest, ke zlu však cest vede víc.**

6. Určení středu

1107^a Jest tudíž ctnost záměrně volicím stavem, který udržuje střed | nám přiměřený a vymezený úsudkem, a to tak, jak by jej vyznačil člověk rozumný.* Střed pak jest mezi dvěma špatnostmi, z nichž jedna záleží v nadbytku, druhá v nedostatku, a to tak, že ctnost střed nalézá a volí, kdežto špatnosti v citech a | v jednáních jednak pravé míry nedosahují, anebo ji překračují. Proto ctnost co do podstaty a pojmu bytí jest středem, co do přednosti a dobra jest vrcholem.

10 Ale ne každé jednání, a ne každý cit dosahuje středu, některé city totiž, | jako škodolibost, nestoudnost, závist, při jednání cizoložství, krádež a vražda již podle jména obsahují špatnost; neboť všechno to a podobné věci bývají kárány proto, že jest to samo špatné, a nikoli pro nadbytek nebo pro nedostatek. 15 Nelze tedy v nich nikdy správně jednat, | nýbrž vždy chybovat; ani správnost nebo nesprávnost v takových věcech nezáleží na okolnostech, s kým, v které době a jakým způsobem se má cizoložit, nýbrž prostě něco takového činit znamená chybovat. Jest to zrovna tak, jako kdybychom hledali střed, nadbytek a nedostatek v bezpráví, zbabělosti a nevázanosti; | neboť 20 tak by byl střed nadbytku a nedostatku a nadbytek nadbytku a nedostatek nedostatku. Jako uměřenost a statečnost nemá nadbytku a nedostatku, ježto střed jest jaksi vrcholem, tak ani 25 tam střednost nemá nadbytku a nedostatku, nýbrž jakmile | se jedná, chybuje se; vůbec totiž ani nadbytek a nedostatek nemá střednosti, ani střednost nadbytku a nedostatku.

7. Výčet mravních ctností

Avšak jest potřebí mluvit o tom nejen všeobecně, nýbrž i připůsobit to jednotlivým případům; neboť tam, kde se pojednává o | praktickém životě, všeobecné věty jsou příliš prázdné, zato částečné jsou pravdivější; vždyť praktické jednání se týká jednotlivostí, s těmito tedy tvrzení musí souhlasit. Toto pak jest nutno vzít z popisu.

Tak mezi bázní a smělostí jest středem statečnost; | z lidí pak 1107^b překračujících míru ten, kdo ji překročuje v nebojácnosti, jest bezejmenný – jako mnohá věc jest bezejmenná, – kdo však překročuje míru v odvážnosti, jest nerozvážný smělec, kdo v bázni míru překročuje a v odvážnosti jí nedosahuje, jest zbabělec.

Při slastech a strastech, ovšem ne při | všech, a ještě méně 5 při strastech, středem jest uměřenost, nadbytkem nevázanost. Sotva jsou však lidé, kteří nedosahují míry ve slastech; pročež takoví ani jména nemají, snad je můžeme nazvat bezcítěnými.

V peněžních záležitostech v dávání a braní středem jest štědrost, nadbytkem | marnotratnost a nedostatkem lakomství. Co 10 do nadbytku a nedostatku jsou však k sobě v poměru zcela opačným; neboť marnotratný člověk v dávání má nadbytek, v braní však má nedostatek, kdežto lakomec má v braní nadbytek, v dávání nedostatek. Nyní ovšem mluvíme pouze v obryse a povšechně, | spokojující se s tímto rozlišením; později bude 15 o tom pojednáno zevrubněji.*

V záležitostech peněžních jsou ještě jiné vlastnosti, tak středem jest velkorysost – neboť velkorysý člověk se liší od štědrého; u onoho totiž jde o velikost, u tohoto o skrovnost. Nadbytkem jest nevкус a okázalost, nedostatkem | malichernost; 20 tyto krajnosti se tedy liší od krajností štědrosti, jak se liší, bude řečeno později.

Co do cti a něcti jest středem velkomyslnost, nadbytkem takzvaná nadutost, nedostatkem jest malomyslnost; jako se však dle toho, co jsme řekli, má k velkorysosti štědrost, | kte- 25

rá se od ní liší skrovností, tak se má k velkomyslnosti, která směřuje k velké cti, nějaká vlastnost, jež se vztahuje ke cti skrovné; jest totiž možno žádat si cti, jak se sluší, ale také více a méně, než se sluší, i nazývá se ten, kdo překročuje míru v žádosti, ctižádostivým, kdo míry nedosahuje, slove člověkem bez ctižádosti, kdo | zachovává střed, jest bezejmenný. Zvláštního jména nemají také příslušné vlastnosti, pouze vlastnost ctižádostivého člověka se nazývá ctižádostí. Proto si tu krajnosti žádají místa středu a my také jmenujeme toho, kdo zachovává střed, někdy ctižádostivým, někdy člověkem bez ctižádosti a | chválíme někdy člověka ctižádostivého, někdy nectižádostivého. Později povíme, z jakého důvodu to činíme; nyní pojednejme o všem ostatním tímž způsobem, jak jsme začali.

5 Také u hněvu jest nadbytek, nedostatek a | střednost. Poněvadž však téměř žádného zvláštního jména nemají, nazveme toho, kdo zachovává střed, klidným a střednost pojmenujeme klidností; z krajností pak ten, který míru překročuje, budiž nazván zlostným a ta jeho chyba hněvivostí, kdo pak míry nedosahuje, budiž zván třeba člověkem bez hněvu a ten nedostatek slovem bez hněvu.

10 Jsou však ještě jiné tři střednosti, které sice mají | mezi sebou jakousi podobnost, přece se však od sebe liší; všechny tři totiž mají vztah ke společenskému styku v řečech a v jednáních, liší se však tím, že jedna se týká pravdy v nich, dvě ostatní se týkají příjemnosti; z těchto pak jedna se týká příjemnosti v zábavě a druhá ve všech ostatních životních stycích. Musíme se tedy zmínit i o těchto, abychom | tím spíše viděli, že střednost zasluhuje chvály ve všem, krajnosti však že nejsou ani správné, ani nezasluhují chvály, nýbrž hany. Většina z nich také jest bezejmenná, přece se však musíme pokusit, abychom je, zrovna jako ty ostatní, pro jasnost a srozumitelnost pojmenovali.

Co se týče pravdy, | budiž ten, kdo zachovává střed, nazván 20
pravdivým a střednost pravdivostí, kdežto zastírání, které zamýšlí zvětšováním, chlubností a ten, kdo ji má, chlubilem, zamýšlí-li pak zmenšováním, záłudností a člověk záłudným.*

Co se týče příjemnosti v zábavě, jest ten, kdo zachovává střed, obratným společníkem a vlastností jeho jest vtípnost, nadbytkem pak jest šaškovnost | a ten, kdo ji má, jest šašek, kdo 25
má nedostatek, jest mrzout a stav jeho mrzoutství. Co se týče ostatní příjemnosti v denním životě, ten, kdo jest příjemný, jak se sluší, jest přívětivý a střednost jest přívětivostí, ten však, kdo upřílišuje, nemá-li při tom žádného vedlejšího úmyslu, jest lichotivý, ale děje-li se to pro vlastní prospěch, jest pochlebni-
kem, a ten, kdo tu nemá pravé míry | a ve všem jest nevládný, 30
jest svárlivý a nevládný.

Střednosti jsou však také v citech a v tom, co s nimi souvisí; stud není sice ctností, přece však i člověk stydlivý bývá chválen. Neboť i tu se mluví o člověku, který upřílišuje a který středu nedosahuje; ten, který upřílišuje, jest jako člověk zaražený, jenž se všeho ostýchá, potom se mluví o člověku, který míry nedosahuje | nebo zcela ve všem jest nestoudný, a konečně ten, 35
kdo se přidržuje středu, jest stydlivý. Nevole | jest střed mezi 1108*
závistí a škodolibostí, a tyto city se týkají zármutku a radosti nad příhodami bližních; nevoli totiž má rozhořčený člověk nad tím, daří-li se dobře těm, kteří toho nezasluhují, závistivý však ho předstihuje a rmoutí se nad | těmi, kteří se vůbec mají 5
dobře, škodolibý však do té míry v zármutku zůstává pozadu, že se nad těmi, kteří se mají zle, právě raduje.

Ale o tom mluvit bude příležitost ještě na jiném místě. O spravedlnosti však, ježto se o ní nemluví pouze v jednom významu, budeme později pojednávat tak, že ji rozložíme v její dva druhy a u každé ukážeme, jak jest středem; stejně také 10
o | ctnostech rozumových.

8. *Úvaha o protivách ctností*

Poněvadž tedy jsou vlastnosti trojího druhu, a to dvě špatné, z nichž jedna znamená nadbytek, druhá nedostatek, a jedna dobrá, která znamená střednost, tak jedna k druhé jsou nějak v protikladu; krajní totiž jsou v protivě ke střední i k sobě
 15 navzájem, | střední pak ke krajním; neboť jako rovnost proti menší části jest větší, proti větší pak menší, tak stav, který zachovává střed, jest proti nedostatku nadbytkem, a to jak v citech, tak v jednáních. Statečný člověk se proti zbabělému
 20 jeví smělým; | proti smělému však zbabělým; stejně pak se i uměřený člověk proti bezcitnému jeví nevázaným, proti nevázanému však bezcitným, štědrý proti lakomému marnotratným, proti marnotratnému však lakomým. Proto ti, kteří mají krajní vlastnost, zavrhnou toho, kdo zachovává střed, jako
 25 druhou krajnost, i nazývá | zbabělý člověk statečného smělým, smělý pak statečného zbabělým, a tak je tomu u ostatních vlastností.

Ale ač tyto vlastnosti jsou si tak protivné, větší protiva jest mezi krajnostmi k sobě než ke středu; neboť jsou od sebe dále než od středu, jako jest něco velkého od malého a něco malého
 30 od velkého | dále, než obojí od něčeho rovného. U některých krajností se také jeví jakási podobnost se středem, jako u smělosti se statečností a u marnotratnosti se štědrostí; ale krajnosti mezi sebou mají největší nepodobnost. To, co jest od sebe nejvíce vzdáleno, vymezuje se jako protivné, takže to, co jest
 35 | vzdálenější, jest také ve větší protivě.

U středu však | tvoří větší protivu hned nedostatek, hned nadbytek, jako například u statečnosti netvoří protivu smělost jako nadbytek, nýbrž zbabělost jako nedostatek, u uměřenosti nikoli
 5 bezcitovost jako nedostatek, nýbrž nevázanost | jako nadbytek. To pak bývá ze dvou příčin, z nichž jedna jest ve věci samé; tím, že jedna krajnost jest bližší a podobnější středu, neklade
 1109^a me v protiklad tuto, nýbrž její protivu, například, protože sta-

tečnosti se zdá podobnější a bližší smělosti a méně podobnou | zbabělost, klademe v protiklad více tuto; neboť to, co jest
 10 vzdálenější od středu, zdá se být protivnější. Toto jest tedy jedna příčina, totiž z věci samé, druhá jest ta, která jest z nás samých; to, k čemu sami jsme jaksi přirozeně více náchylní,
 zdá se středu více protivné. Například sami jsme přirozeně více
 15 | náchylní k rozkoši, proto snadněji podléháme nevázanosti než spořádanosti. Tudíž více protivným nazýváme to, k čemu jsme větší silou přitahováni; a proto nevázanost jako nadbytek jest
 ve větší protivě k uměřenosti.

9. *Pravidla pro hledání středu*

Sdostatek jsme tedy pojednali o tom, že mravní ctnost jest stře-
 20 dem a že jest středem mezi dvěma špatnostmi, způsobenými jednak nadbytkem, jednak nedostatkem, a že taková jest proto, že zaměřuje ke středu v citech i v jednání.

Proto také jest obtížno být ctnostným; neboť | jest nesnad-
 25 ným úkolem zasáhnout v každé věci střed, jako nalézt střed kruhu nemůže každý člověk, nýbrž znalec. Tak také rozhněvat se, a snadno, dovede každý člověk, i darovat peníze a prohýřit je; avšak usoudit, komu je darovat, kolik, kdy, k jakému účelu a jak, nedovede každý člověk, ani to není snadné; z toho důvodu dobro jest také něco vzácného, hodného chvály
 30 a | krásného.

Proto ten, kdo zaměřuje ke středu, musí se nejprve vzdalovat od toho, co jest k němu ve větší protivě, jak také radí Kalypsó:^{*}

Opodál od toho dýmu a vlnění odvracej koráb!

Neboť z krajností jedna jest věcí více chybnou, druhá méně; ježto tedy dojít středu jest velmi obtížno, na druhé | plavbě* prý
 35

jest třeba volit zlo nejmenší; to pak bude možno nejspíše tím způsobem, o kterém jsme mluvili.

1109^b Musíme hledět | k tomu, k čemu sami jsme nakloněni; v tom totiž každý člověk přirozeně jest puzen k něčemu jinému než druhý. To pak bude možno poznat z pocitů libosti a nelibosti, 5 které v nás vznikají. Tu se | musíme sami nutit k opaku; vzdá-li se totiž hodně daleko od toho, co jest chybné, přijdeme ke středu, jako činívají lidé, když narovnávají zkřivené dřevo.

Při všem se musíme nejvíce stříci libosti a rozkoše; neboť neposuzujeme jich nestranně. Jak se tedy starší lidu zachovali 10 při pohledu na Helenu,* | tak se i my musíme chovat vzhledem k rozkoši a ve všem stále opakovat jejich slova; tak totiž odpuzující ji, pochybíme méně. Budeme-li to činit, nejspíše zkrátka řečeno, budeme moci střed zasáhnout. Snad jest to obtížné 15 a zvláště v jednotlivých případech; | neboť není snadno vymezit, jak, na koho, proč a po jakou dobu se máme hněvat; chválíme totiž někdy ty, kteří v tom nedosahují míry, a nazýváme 20 mužnými. Ale ten, kdo se chybí právě míry jenom něco | málo, nebývá haněn, nýbrž ten, kdo více; tento nezůstává skryt. Nedá se však snadno pojmově vymezit, pokud a v jaké míře zasluhuje hany; vždyť to není možno ani u jiných jevů smyslové zkušenosti; takové jevy náležejí k jednotlivinám a soud o tom jest ve smyslu.*

Tolik tedy jest zjevno, že stav zaměřený ke středu jest hoděn chvály, někdy však že | jest potřebí naklonit se k nadbytku, někdy k nedostatku; tak totiž nejsnáze zasáhneme střed a dojdeme dobra.

KNIHA TŘETÍ

ZÁMĚRNÁ VOLBA.
JEDNOTLIVÉ MRAVNÍ CTNOSTI A JEJICH PROTIVY*1. Dobrovolnost a donucení*

Poněvadž ctnost se vztahuje k citům a k jednáním a o dobrovolných jednáních se pronáší chvála a hana, o nedobrovolných však odpuštění, někdy také soustrast, jest snad nutno těm, kteří se zabývají otázkami mravního jednání, vymezit jednání dobrovolná a nedobrovolná, jest to však prospěšno také zákonodárcům pro stanovení | poct a trestů. 35

Nedobrovolností, jak se zdá, jest to, co se děje násilným donucením | nebo z nevědomostí. Donucením jest to, čeho hybná příčina jest vně, a jest taková, že v ní ten, kdo jedná anebo 1110^a trpí, ničím nepřispívá, jako když někoho někam zanese vítr anebo lidé, v jejichž moci jest. Co se však děje z bázně před větším zlem, anebo se koná pro | nějaké krásno, například kdyby tyran, poněvadž jest pánem našich rodičů i dětí, přikazoval nám vykonat něco hanebného s podmínkou, že by byli ponecháni naživu, vykonáme-li to, a že by museli zemřít, nevykonáme-li toho, jest pochybno, zda takové jednání jest nedobrovolné, či dobrovolné. Něco podobného se vyskytuje také při 5